

Організація сімейного виховання: сучасні форми роботи класного керівника з батьками

Сім'я – головна “комірка” суспільства. Вона відіграє надзвичайну роль у його життєдіяльності – через фізичну й соціокультурну зміну поколінь забезпечує можливість його існування. У сім'ї створюється найбільше суспільне багатство – людина. На Україні завжди панував культ родини, культ рідної домівки, культ глибокої пошани до батьків та свого роду. Але зараз все помітнішими стають прояви родинної кризи. Згідно статистичних даних, в Україні щороку розпадається понад 180 тис. сімей, 140 тис. дітей проживають у неповних сім'ях, на обліку в міліції перебуває 17 тисяч дітей. Поширення злочинності та правопорушень ще раз свідчить про те, що настала нагальна потреба підвищити роль української сім'ї у вихованні дітей, допомогти молодим людям зберегти сім'ю, зберегти значимість інституту сім'ї для усього суспільства в цілому. Саме зараз час звернутися до неоціненної скарбниці народного педагогічного досвіду, до історично складених тенденцій формування та розвитку української сім'ї. Варто згадати те, що традиційно виховання було першочерговою справою сім'ї, а не школи, чи оточувального середовища. Дослідження історичного розвитку та устрою традиційної української родини неодмінно призводить до розуміння її значного педагогічного потенціалу. Велика різноманітність підходів та засобів виховання може бути використана і має стати частиною педагогіки сьогодення. Головна цінність та специфіка сімейного виховання в тому, що воно не належить до якихось виокремлених педагогічних явищ, а відбувається в контексті життя самої родини, на основі прикладу батьків і передусім на основі традиційної родинно-побутової культури. Тому все більшої актуальності набуває звернення до невичерпної скарбниці народної педагогіки та дослідження історично складених засобів виховання в українській родині, які реалізуються у народних традиціях, звичаях та обрядах. Лише досконале їх вивчення допоможе у розв'язанні сьогоденних сімейних проблем та завдань батьківської педагогіки,

формуванні національної системи родинно–шкільного виховання, наукового прогнозування перспектив зміцнення сім'ї й піднесення її ролі у вихованні дітей та молоді.

Народна педагогіка надає першорядного значення клімату сім'ї як основному чиннику у формуванні особистості. Лад у сім'ї веде до створення сприятливого педагогічного клімату, а отже і до виховних успіхів. А це буває у такій сім'ї, де всі живуть цілеспрямованим життям згуртованого, здорового колективу, де всі люблять і поважають один одного, де панує дух взаємодопомоги, тепла, щирої турботи, де побудована справжня сім'я.

Успіх в організації роботи з батьками великою мірою залежить від особистості й авторитету педагога, його професійності, високих моральних, людських якостей, вміння спілкуватись з батьками, з колегами, з дітьми. Особливе місце в цьому процесі посідає класний керівник, який є першим, хто встановлює контакт із сім'єю учня. Оскільки значна кількість батьків не має належної психолого–педагогічної підготовки і почуття громадянської відповідальності за належне виховання своїх дітей, класний керівник має бути, з одного боку, сполучною ланкою між школою та сім'єю, а з іншого – організатором підвищення педагогічної культури батьків. Батьки віддають дитину до школи з надією, що вона потрапить до рук розумного, гуманного вчителя, який забезпечить їй належне виховання. Та цього мало. Лише за умов спільної, узгодженої діяльності вчителів і батьків можна домогтися успіхів у виховній роботі.

У роботі з батьками учнів використовують різноманітні її види й методи.

Відвідування батьків удома допомагає встановити зв'язок з усією сім'єю, з'ясувати її загальну та педагогічну культуру, умови життя учня, його місце в сім'ї і ставлення до нього старших, ознайомитися з досвідом батьківського виховання, дати поради і домовитися про єдині вимоги до школяра. Деякі вчителі помилково вважають, що відвідувати треба лише родини, діти з яких створюють певні проблеми в школі. Безумовно, з батьками таких учнів необхідно передусім встановити тісний взаємозв'язок, проте відвідувати

потрібно сім'ї всіх учнів.

Відвідування може мати різну мету: загальне ознайомлення з умовами життя, встановлення єдиних вимог школи і сім'ї до учня, допомога в організації режиму, обговорення з батьками відхилень у поведінці дитини, залучення батьків до участі в роботі школи.

Перш ніж відвідувати родину, необхідно мати певні відомості про неї та її зв'язки зі школою, відтак з'ясувати основні дані про самого учня, його успішність, поведінку, стосунки з учителями тощо. Успіх відвідування сім'ї залежить не лише від сумлінної підготовки, а й від поведінки вчителя. З самого початку зустрічі з батьками необхідно створити атмосферу довір'я і доброзичливості. В сім'ях, які не мають систематичного зв'язку зі школою, візит учителя розцінюється як сигнал біди, батьки насторожуються, готуються до захисту дитини. Тому бесіду про дітей починають з позитивних моментів їх характеру і поведінки. Поступово переходять до негативних якостей учня. Своє судження варто висловлювати спокійно, тактовно.

Встановлення істинного стану справ дає змогу накреслити спільний план дій школи і сім'ї, домовитися про взаємне інформування про досягнуті успіхи й труднощі. Загальне ознайомлення з умовами життя учня вдома можна проводити за такою схемою:

1. Прізвище, ім'я учня, клас.
2. Склад сім'ї.
3. Де і на якій посаді працюють батьки та інші члени сім'ї?
4. Матеріальне забезпечення.
5. Квартирні умови.
6. Культурний рівень.
7. Режим дня школяра.
8. Чи облаштоване робоче місце учня?
9. Хто і як здійснює контроль за виконанням режиму?
10. Трудове виховання в сім'ї.
11. Хто з членів сім'ї допомагає учневі?
12. Які заходи заохочення і покарання вживають до дитини?

Запрошення батьків до школи. У разі необхідності вчитель запрошує батьків окремих учнів до школи. Під час бесіди з ними дуже важливо дотримуватися педагогічного такту, створити атмосферу доброзичливості. Щоб викликати батьків на відвертість, з ними потрібно розмовляти про учня наодинці. Така бесіда буде корисна і для вчителя, і для батьків. Педагог

відповідає на запитання батьків, висловлює їм свої вимоги. Батьки отримують корисні поради і допомогу від педагога, переконуються в його уважному ставленні до них.

День відкритих дверей для батьків у школі. Цей вид роботи потребує єдності діяльності школи, батьків, учнів. Цього дня в школі проводять батьківські збори, лекції, консультації, екскурсії тощо, присвячені питанням морального, трудового, естетичного виховання дітей. Підготовку цього заходу очолює батьківський комітет і комісія з питань педагогічної пропаганди. Його доцільно починати з лекцій, доповідей, конференцій, в яких задіяні всі батьки.

Класні батьківські збори є важливим колективним видом роботи класного керівника з батьками учнів. Їх проводять 1–2 рази на чверть. Такі збори сприяють формуванню громадської думки батьків, об'єднанню їх у єдиний колектив. Тематика зборів визначається загальними завданнями виховання, умовами навчально–виховної роботи в класі, рівнем загальної культури батьків.

Готуючись до зборів, класний керівник визначає порядок денний; осмислює форму їх проведення та визначає осіб, відповідальних за проведення зборів, забезпечує явку батьків на збори. Крім добре оформлених оголошень у школі, в місцях роботи батьків, необхідно своєчасно надіслати спеціальні запрошення додому. Їх оформляють самі учні.

Учитель ще до зборів повинен поговорити з окремими батьками, звернути їх увагу на виставку дитячих робіт, стенди з літературою, спеціально випущену стінгазету. Вчитель має бути тактовним, не допускаючи повчального тону, різкості у критиці помилок. Якщо збори проводять у формі обміну досвідом виховання дітей у сім'ї, потрібно уважно і спокійно вислухати всі виступи і зауваження батьків. Рішення, прийняті батьківськими зборами, стосуються і батьків, які з тих чи інших причин не змогли прийти на збори. Тому при зустрічі з ними вчитель повинен ознайомити їх зі змістом зборів та прийнятими рішеннями.

Що стосується батьківських зборів, то вони мають відповідати таким

педагогічним вимогам:

- сприяти формуванню згуртованого батьківського колективу, наголошувати на соціально–правовій відповідальності батьків за виховання дітей;
- забезпечувати наступність у розв'язанні виховних завдань;
- забезпечувати оптимальні умови для здобуття батьками психолого–педагогічних знань в галузі сімейного виховання;
- сприяти забезпеченню єдності виховних впливів школи та сім'ї на вихованців;
- забезпечувати формування узгодженої колективної думки, яка позитивно впливала б на процес виховання;
- сприяти підвищенню авторитету вчителів і батьків.

З метою пропаганди педагогічних знань серед батьків організують *бесіди і лекції на педагогічну тематику*. Їх проводять або для батьків учнів одного класу, або окремо для батьків учнів початкових класів, середніх і старших класів, що дає змогу враховувати вікові особливості дітей. Ці заходи ефективні лише тоді, коли спираються на конкретні факти. У цьому зв'язку велику допомогу можуть надати твори класиків вітчизняної і світової педагогіки, в яких розкриваються проблеми сімейного виховання, зокрема “Материнська школа” Я.А. Коменського, “Думки про виховання” Дж. Локка, “Еміль, або Про виховання” Ж.–Ж. Руссо, “Як Гертруда навчає своїх дітей” Й.Г. Песталоцці, “Книга для батьків”, “Лекції про виховання дітей” та “Виступи з питань сімейного виховання” А.С. Макаренка, “Як готувати матір і батька до шкільно–сімейного виховання своїх дітей”, “Як добиватися, щоб батько і мати як вихователі виступали в єдності”, “Як поглиблювати виховну роботу з батьками в міру росту й розвитку дитини”, “Як разом з батьками виховувати майбутніх матерів і батьків”, “Як разом із сім'єю керувати дитячою працею”, “Важкі діти” В.О. Сухомлинського, “Поради батькам”, “Сторінки для батьків”, “Звернення до батьків”, “Психологія емоцій і виховання” С. Френе та багатьох інших.

Глибокому пізнанню методики сімейного виховання сприяють *тематичні вечори і вечори запитань та відповідей*, на які запрошують працівників правоохоронних органів, лікарів та інших фахівців, причетних до проблем виховання підростаючого покоління.

Для педагогічної пропаганди серед батьків використовують також *диспут*. Він найсприятливіший за умови, що в класі або в школі сформувався дружний батьківський колектив і кожен може відверто висловитися стосовно обговорюваної проблеми. Диспут не лише збагачує батьків знаннями з педагогіки, а й сприяє встановленню більш тісних контактів з учителями, створює додаткові можливості для врахування індивідуальних особливостей батьків при засвоєнні ними педагогічної інформації.

Для пропагування педагогічних знань практикують *конференції* на яких батьки обмінюються досвідом сімейного виховання з певної проблеми.

В останнє десятиліття виникли нові види виховної роботи з учнями, що передбачають активну співпрацю з батьками під час їх проведення. Це передусім усні журнали, прес–конференції, зустрічі за “круглим столом”, батьківські університети, виконання батьками практичних завдань.

Використовують також інші традиційні й нетрадиційні види пропагування педагогічних знань. До *нетрадиційних* належать: *педагогічний десант* (виступ педагогів на підприємствах); *дерево родоводу* (зустрічі поколінь); *у сімейному колі* (індивідуальні консультації, зустрічі з лікарями); *родинний міст* (обговорення з батьками проблем виховання); *день добрих справ* (спільна трудова діяльність педагогів); *вечір великої розмови* (участь педагогів, батьків в організації відпочинку в родині).

Батьківські вечори – форма роботи, яка чудово згуртовує батьківський колектив: такі вечори проводяться в кабінеті один–два рази на рік у присутності учнів або без них; це свято спілкування з батьками друзів дитини, свято спогадів власного дитинства й дитинства своєї дитини; це пошук відповідей на запитання, які ставить перед батьками життя. Батьківський вечір – це нагода класному керівникові знайти однодумців і помічників у вихованні учнів і

формуванні учнівського колективу.

Батьківські ринги – одна з дискусійних форм спілкування батьків і формування батьківського колективу. Батьківський ринг готується у вигляді відповідей на запитання з педагогічних проблем. Запитання вибирають самі батьки. На одне запитання відповідають дві родини. У них можуть бути різні позиції, різні думки.

Інша частина аудиторії в полеміку не вступає, а лише підтримує думку родин оплесками. Експериментаторами в батьківських рингах виступають учні груп, визначаючи, яка родина у відповідях на запитання була найбільш близька до їх правильного трактування .

Батьківський тренінг – це активна форма роботи з батьками, які хочуть змінити своє ставлення до поведінки дитини, взаємодіяти з нею, зробити це спілкування більш відкритим і довірливим. У батьківських тренінгах повинні брати участь обоє батьків. Від цього ефективність тренінгу зростає, і результати не змушують на себе довго чекати. Тренінг проводиться з групою, що складається з 12–15 осіб. Батьківські тренінги будуть успішними, якщо всі батьки будуть активно брати в них участь і регулярно їх відвідувати. Щоб тренінг був результативним, він повинен включати в себе 5–8 занять. Батьківський тренінг проводиться, як правило, психологом навчального закладу, що дає можливість батькам тимчасово відчувати себе дитиною, пережити емоційно ще раз дитячі враження. З великою цікавістю батьки виконують такі тренінгові завдання, як “Дитячі гримаси”, “Улюблена іграшка”, “Мій казковий образ”, “Дитячі ігри”, “Виховання дитинства”, “Фільм про мою родину”.

Відповідну роль у педагогічному навчанні батьків відіграє їх **самоосвіта** – читання науково–популярної літератури з питань сімейної педагогіки, тематичні радіо– і телепередачі.

Виховання дітей в сім’ї має, безперечно, суб’єктивний характер і залежить від рівня моральності і культури батьків, їх життєвих планів, ідеалів, вчинків, родинних традицій тощо. Загальновідомо, що сім’я може сприяти формуванню всебічно розвиненої особистості або гальмувати його.

Загальну для всіх формулу успішного виховання дітей у сім'ї дати не можна. Тому варто вести розмову про основні умови виховання учнів, які можуть бути використані у кожній конкретній сім'ї з урахуванням її особливостей.

Бажано також вести спеціальний “Щоденник спостережень сім'ї учнів”, в якому (форма довільна) час від часу робити короткі записи. На основі систематизації одержаних даних доцільно скласти “Педагогічний паспорт сім'ї”, в якому занотовувати найбільш характерні для кожної конкретної сім'ї відомості. Форма такого “Паспорту” цілком довільна і він не є сталим документом. “Педагогічний паспорт сім'ї” поновлюється, доповнюється протягом всього періоду навчання дитини в школі.

Інноваційною на сучасному етапі є організація роботи з батьками в сучасній школі сільської місцевості, яка спрямована на інтеграцію родинно–сімейного, шкільного, дошкільного виховання. Традиції етнопедагогіки більш близькі саме сільським сім'ям, в яких велика увага приділяється трудовому вихованню, поважному ставленні до своєї родини і старших поколінь.

Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2012–2021 роки наголошує, що потребою часу є систематична й послідовна педагогізація батьківської громадськості, оскільки члени сім'ї є першими вихователями дитини. Тому у навчально–виховному процесі необхідно враховувати, що вплив сім'ї на підростаючу особистість залежить від багатьох факторів, а саме: склад сім'ї (повна – неповна, наявність членів старшого покоління); побутові умови; морально–психологічний клімат; соціальна орієнтація; загальна культура; забезпечення єдності вимог до дитини усіх членів сім'ї; характер спілкування батьків із дитиною; єдність сімейних інтересів. Цілеспрямована робота має проводитися у двох напрямках:

- педагогічна просвіта батьків з використанням сучасних форм і методів роботи;
- активне залучення батьків до виховної роботи з дітьми в рамках класу, школи.

Робота з батьками і сім'ями учнів – один з найважливіших напрямів

діяльності сучасного вчителя і одночасно одна з “найвужчих” ланок в його практичній діяльності. В зв'язку з цим значно зростає актуальність підготовки вчителів, класних керівників до проведення роботи з батьками, організації їх педагогічного всеобучу. Проблема знаходить вирішення за умови створення безпосередньо в освітніх закладах навчального семінару для педагогічних працівників “Як організувати педагогічний всеобуч батьків у сучасному закладі освіти” та проведення батьківських дебатів.

Можна започаткувати проведення батьківських дебатів “Дитина поза уроком”, “Чи знаю я свою дитину?”, “Роль батьків у профілактиці залежностей у дітей”, “Комп’ютерна залежність у дітей”. Метою проведення таких заходів є привернення уваги батьків до проблеми виникнення залежностей, підтримка тісної взаємодії школи, сім’ї, громадськості як фактора успішного впливу на розвиток дитини.

У кожному районі (селі, місті), якщо є відповідні умови необхідно скоординувати роботу щодо проведення он–лайн конференцій, батьківських лекторіїв, семінарів за такою тематикою:

- Організація навчання, праці і змістовного дозвілля школяра вдома. Виховний потенціал сучасної сім’ї.
- Не запізнитися з добротою! (Основи моральності, доброти і милосердя народжуються в родині.)
- Роль сімейних традицій у вихованні дітей. Здоров'я і фізичний розвиток школярів.

Рекомендуємо організацію роботи школи з батьківською громадськістю спрямувати на:

- ознайомлення батьків зі змістом і методикою навчально–виховного процесу;
- психолого–педагогічну освіту батьків; коректування виховання в родині окремих учнів;
- взаємодія з громадськими організаціями батьків (батьківськими комітетами, шкільними радами, Радами за місцем проживання і на

підприємствах, жіночими Радами військових організацій і так далі).

У компетенцію батьківської громадськості може входити:

– надання матеріальної допомоги окремим родинам і учням (через перерахування спонсорів, матеріальні відрахування підприємств);

– колегіальне рішення окремих питань життя школи, зв'язок з адміністративними і правоохоронними органами; допомога школі і класам у проведенні виховної роботи з учнями;

– участь у роботі з батьками учнів (проведення батьківських зборів, конференцій, лекторіїв);

– надання матеріальної допомоги і моральної підтримки малозабезпеченим і багатодітним родинам; моральний і правовий вплив на батьків, що недбало ставляться до виховання дітей та інші.

За останні десять років соціально–економічні умови життя української сім'ї значно погіршилися. Низька народжуваність, зростання випадків насильства в родині, значна кількість розлучень і неповних сімей – такими є сумні реалії сучасної України. На жаль, до спільного життя і батьківства молоді люди часто бувають не готовими. Більше половини опитаних сімейних пар вважають, що не мають необхідних психолого–педагогічних знань. А старі методи виховання вже не працюють. Часто батьки не можуть налагодити контакт із власною дитиною. Крім того – мало часу приділяють її вихованню. Школа не може стояти осторонь цієї проблеми. Адже в навчальних закладах дають не лише знання з конкретних предметів, а й готують дитину до успішного дорослого життя. Концепція сімейного виховання в системі освіти України “Щаслива родина” (протокол №9 від 14 листопада 2012 року) містить основні положення щодо підготовки молоді до щасливого подружнього життя та формування відповідального батьківства. Документ також передбачає психолого–педагогічну просвіту батьків і їх активне залучення до роботи з дітьми в школі, створення сімейних клубів.

Рекомендуємо впроваджувати у навчальних закладах програми підготовки молоді до подружнього життя та формування відповідального батьківства.

Отже, організація роботи з батьками учнів у сучасному освітньому закладі має здійснюватись за такими основними напрямками:

1. Вивчення сімей учнів, їх виховного потенціалу;
2. Включення батьків, усіх дорослих членів родини у навчально–виховний процес як рівноправних учасників, інтеграція зусиль і гармонізація взаємин педагогічного колективу і батьківської громадськості в створенні сприятливих умов для ефективної роботи освітнього закладу;
3. Формування педагогічної культури сучасної сім'ї та допомога батькам в їх психолого–педагогічній самоосвіті;
4. Корекція виховної діяльності родин з різним типом сімейного неблагополуччя.

*Методист лабораторії виховної роботи
і громадянської освіти
Шкарній Я.В.*